

ÍNDIX

I.	Presentació	9
II.	La llengua occitana. Aproximació sociolingüística	17
	1. Presentació. El domini lingüístic occità.....	17
	2. Situació legal de la llengua occitana	19
	3. Nombre de parlants. La gran davallada	25
	4. L'ensenyament de l'occità.....	31
	5. L'occità als mitjans de comunicació	32
	6. L'occitanisme avui. Recapitulació.....	37
III.	Qüestions lingüístiques bàsiques.....	41
	1. El català i l'occità, llengües bessones	41
	2. Visió ràpida dels dialectes occitans	46
	2.1 Els dialectes septentrionals.....	46
	2.2 El provençal.....	52
	2.2.1 El provençal general	52
	2.2.2 El provençal niçard	56
	2.3 El llenguadocià.....	58
	2.4 El gascò	62
	2.4.1 El gascò general.....	62
	2.4.2 El gascò de la Vall d'Aran	65
	3. Llegir i pronunciar l'occità.....	67
IV.	Breu gramàtica occitana	71
	1. L'article	71

1.1	L'article definit	71
1.2	L'article contracte	71
1.3	L'article personal	72
1.4	L'article indefinit	72
1.5	L'article partitiu	73
1.6	L'article neutre.....	73
2.	Masculí i femení, singular i plural	73
2.1	El gènere. Masculí i femení	73
2.2	El nombre. Singular i plural	75
3.	La comparació.....	75
4.	Els pronoms personals.....	76
4.1	Els pronoms personals tòncics.....	76
4.2	Els pronoms personals àtons.....	77
5.	Els demostratius	78
6.	Els possessius	79
6.1	Els possessius tòncics.....	79
6.2	Els possessius àtons	80
7.	Els numerals.....	81
7.1	Els cardinals	81
7.2	Els ordinals.....	83
8.	Els indefinits i els quantitius	84
8.1.	Els indefinits	84
8.2.	Els quantitius	87
9.	Els interrogatius	88
10.	Els relatius.....	89
11.	El verb	90
11.1	Les conjugacions.....	90
11.2	Qüestions generals.....	91
11.2.1.	El passat perifràstic català.....	91
11.2.2.	El gerundi.....	91
11.2.3.	El participi	91
11.2.4.	Algunes diferències entre l'occità referencial i l'aranès	92
11.3	La primera conjugació.....	93
11.4	La segona conjugació (incoativa).....	93

11.5 La segona conjugació (no incoativa)	94
11.6 La tercera conjugació.....	94
11.7 Els verbs auxiliars.....	95
11.8 Alguns verbs irregulars.....	97
11.8.1 <i>Anar</i>	97
11.8.2 <i>Caler</i> ('caldre')	98
11.8.3 <i>Dar</i> ('donar')	98
11.8.4 <i>Dire, díser o díder</i> ('dir').....	99
11.8.5 <i>Far, faire o hèr</i> ('fer')	99
11.8.6 <i>Poder</i>	100
11.8.7 <i>Prene, prendre o préner</i>	100
11.8.8 <i>Saber o saupre</i>	101
11.8.9 <i>Veire, véser o veir</i> ('veure')	101
11.8.10 <i>Venir o vier</i>	102
11.8.11 <i>Voler</i>	102
12. Afirmació, dubte i negació.....	103
13. Els adverbis	104
13.1 Els adverbis de lloc	104
13.2 Els adverbis de temps	105
13.3 Els adverbis de manera i quantitat.....	107
14. Les preposicions.....	109
15. Les conjuncions.....	112
16. Els enunciatus	114
V. Breu diccionari català-occità	115
1. Presentació	115
2. L'inventari de formes	116
2.1 La tria	116
2.2 Continguts gramaticals.....	118
2.3 Qüestions de polimorfisme	118
2.4 Les formes catalanes.....	119
2.5 Occità referencial i aranès. Ordre i selecció de les formes	120
2.6 Interferència i elaboració divergent	123
2.7 Algunes qüestions gràfiques	125
3. Instruccions per al maneig del diccionari	126

3.1	Sobre l'estructura dels articles. Acepcions i subaccepcions	126
3.2	Qüestions gramaticals	128
3.3	Altres qüestions	129
4.	Signes i abreviatures.....	130
4.1	Abreviatures de categoria gramatical	130
4.2	Abreviatures de varietat lingüística	131
4.3	Altres abreviatures.....	131
4.4	Altres signes i convencions.....	132
5.	Diccionari.....	135
VI.	Bibliografia	269
1.	Sigles emprades.....	269
2.	Obres citades	269

I

PRESENTACIÓ

En les darreres dècades hi ha hagut diversos treballs publicats a Catalunya que s'han interessat per la llengua occitana. Hi ha hagut diccionaris, opuscles de tota mena, llibres monogràfics i una bona colla de recerques que s'han encarregat de l'occità des d'un punt de vista lingüístic o sociolingüístic, exclusivament o en comparació amb el català, integralment o a través d'alguna de les seues modalitats dialectals. Potser faltava, però, un manual de síntesi: un treball que recollís les informacions bàsiques sobre la llengua occitana necessàries per a qualsevol català que s'interessi per aquest idioma. Un volum que tingués en compte les formes i les estructures de l'occità general, però que tampoc no oblidés l'aranès, el conjunt de varietats occitanes que es parlen a la Vall d'Aran, vinculada políticament al Principat de Catalunya. Aquest llibre naix amb aquesta vocació de manual de síntesi.

Aquest treball consta de diverses parts. La primera és una aproximació sociolingüística a l'occità, on es comenten breument el recorregut històric d'aquesta llengua, el nombre de parlants (amb dades concretes d'enquestes més o menys recents), les principals disposicions legals que l'afecten o les iniciatives de promoció i de difusió més destacades dels darrers temps. Després situem l'occità lingüísticament i el comparem amb el català, i aprofitem l'ocasió per ubicar el gascó, i per tant l'aranès, en el context de la llengua occitana. Aquesta segona part acaba amb una breu presentació de les principals convencions graficofonètiques de la llengua d'oc,¹ imprescindibles per encetar la resta del llibre.

Després d'aquestes dues parts més aviat introductòries, vénen les dues seccions centrals d'aquest volum. D'entrada, una breu gramàtica de la llengua occitana, en què es detallen paral·lelament les formes d'un occità referencial de base llenguadociana i les de l'occità de la Vall d'Aran. Aquesta gramàtica amplia d'una manera substancial les dades referencials i araneses d'un petit

1. Com se sap, *llengua d'oc* s'oposa a *llengua d'oïl* en la famosa classificació de Dante, i el terme *occità*, doncs, deriva de la partícula afirmativa *òc* ('sí'). Un breu resum, ben documentat, de la trajectòria històrica del terme *occità* i dels seus principals competidors, per exemple, a Salvat (1954).

opuscle que vam tenir l'oportunitat de publicar per encàrrec de la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya i que va rebre el vistiplau del Grop de Lingüística Occitana (Carrera 2009a),² un col·lectiu del qual formen part la majoria dels lingüistes més prestigiosos del domini lingüístic occità i que exerceix d'òrgan assessor de la mateixa Generalitat en qüestions relacionades amb la codificació i la descripció de la llengua d'oc. En aquell opuscle es feia gairebé únicament un inventari telegràfic de formes gramaticals de l'occità referencial. Ara no només ampliem d'una manera important la informació morfològica i sintàctica referida a l'occità general que apareixia en aquell opuscle, sinó que complementem totes aquelles dades amb informació gramatical de l'occità de la Vall d'Aran.

Aquesta part gramatical té diversos objectius. D'una banda, vol ser una descripció ràpida i concisa, útil per als que s'inicien en l'estudi de la llengua occitana partint del català. D'una altra banda, però, també pot servir als lingüistes o a aquells que s'interessen per les qüestions de codificació. Aquesta breu gramàtica fixa les formes bàsiques d'un occità referencial de base llenguadociana tenint en compte les aportacions que ja s'han fet fins ara en el domini occità. Aquesta modalitat *referencial* (o occità *estandard* o *larg*, 'ample', si volem usar altres termes utilitzats per lingüistes occitans)³ ve a ser una mena d'occità *típic*: la varietat amb què s'iniciaran tots aquells que no estiguin interessats en particular en una modalitat dialectal concreta de la llengua occitana. És, doncs, una modalitat fàcilment comprensible per al conjunt dels usuaris de la llengua, parlin el dialecte que parlin, i resumeix allò que és més comú en l'espai central occità (que utilitza el dialecte llenguadocià) i allò que ho és en el conjunt del domini lingüístic. Les formes i les estructures d'aquest occità referencial són el fruit d'una selecció d'elements que parteix d'uns criteris lingüístics que pretenen afavorir les formes més diasistemàtiques o amb una presència territorial més important, les que tenen un pes històric i literari més remarcable, les més regulars des d'un punt de vista formal, les més funcionals, autònomes i autòctones del territori occità. Hi pot haver una coincidència més o menys important entre les formes i les estructures d'aquest occità referencial i —sobretot— les d'alguns dialectes llenguadocians (i particularment les d'algunes varietats que no fan de pont ni cap al gascò ni cap a la llengua catalana), però d'això no cal

2. Les referències completes dels treballs citats al llarg de tot aquest volum es podran trobar a la fi d'aquest llibre, a la secció dedicada a la bibliografia.

3. En tot el volum alternarem *occità referencial* amb denominacions com *occità general* o fins i tot, arribat el cas, *occità estandard*. Això no vol dir que no puguem fer ús també del terme *occità general* per referir-nos a fets lingüístics més o menys comuns a totes les varietats dialectals occitanes, o fins per parlar de qüestions que es produeixen en el gran territori occità administrativament francès, per oposició a alguns fets dialectals perifèrics o que es donen en altres espais polítics com la Vall d'Aran.

traure'n conclusions equivocades. Les formes i les estructures lingüístiques que exposem en aquest treball —i en altres que s'encarreguen de descriure l'occità *referencial*, *larg* o *estandard*— no han de substituir les dels diferents dialectes occitans. Les modalitats regionals o locals no són jeràrquicament inferiors des d'un punt de vista qualitatiu a aquest occità que descrivim. Ben al contrari, l'occità referencial és un aliat de les varietats locals, ja que s'emmarca en un procés de codificació i d'estandardització del conjunt de la llengua que ha de facilitar a tots els dialectes occitans i als respectius estàndards regionals —mitjançant l'aportació de recursos lingüístics que no existeixen localment, per exemple— l'accés a àmbits d'ús que fins ara semblaven exclusius del francès (a la major part del domini), de l'italià (a les valls occitanes del Piemont) o de l'espanyol i —en menor mesura— del català (a la Vall d'Aran).

Aquest occità referencial no és cap invent. Després de la fixació gràfica i gramatical del dialecte llenguadocià de la *Gramatica occitana segon los parlars lengadocians* de Loís Alibèrt de 1935,⁴ alguns lingüistes (com el mateix Alibèrt o com Pèire Bèc o Robèrt Lafont) van ajudar a estendre la codificació alibertina als altres dialectes occitans, i n'hi va haver que van començar a definir un estàndard general de base llenguadociana que ha de convergir amb uns futurs estàndards regionals occitans que, segons Patric Sauzet —el primer a parlar d'aquests estàndards territorials—, «respièchen las particularitats de las regions linguisticas, istoricas e umanas d'Occitània» (Sauzet 1990: 45). En aquest procés de descripció i de fixació d'un occità referencial són bàsiques les aportacions d'importants lingüistes com Jacme Taupiac, Rogièr Teulat, el mateix Patric Sauzet o —més recentment— Dorgue Sumien, i són fonamentals les aportacions de filòlegs com el gascó Pèire Bèc (1972), que en un conegut article va dibuixar clarament les línies mestres per definir una *lenga de referéncia* i la seua relació amb els diferents blocs dialectals occitans.⁵

4. Que aquí consultem a través de la segona edició de 1976 (Alibèrt 1976). Encara n'hi ha una tercera edició —reimpressió, de fet, d'aquesta segona— que és de l'any 2000 i que va rebre —com la primera— el suport dels catalans, ja que va ser editada per l'Institut d'Estudis Catalans l'any 2000.

5. Allò que aquí anomenem *occità referencial* correspon al que Sumien (2006: 157, 160) anomena *occitan larg general (lengadocian)*, amb el qual han de convergir els estàndards regionals, que responen quasi sempre als grans blocs dialectals: un *occitan larg lemosin*, un *occitan larg auvernhat*, un *occitan larg vivaroaupenc*, un *occitan larg niçard* estretament lligat a un *occitan larg provençal*, i un *occitan larg gascon*. Tinguem en compte que, encara que aquí usem *referencial* aplicat regularment a l'occità estàndard de base llenguadociana (o, vaja, al model general occità de llengua codificada), aquest terme podria aplicar-se al conjunt de varietats normativitzades en què caldria incloure també els estàndards regionals (això és el que deu insinuar Sumien quan diu que el terme *referencial* pot servir per referir-se a qualsevol «varieté codifiée, élaborée et reliant les géolectes»; Sumien 2006: 24). Per defecte, doncs, quan diem econòmicament *occità referencial*, qui ho vulgui

L'aranès disposa des de 1982 d'una codificació gràfica que fa que aquesta varietat occitana s'escrigui de la mateixa manera que la resta de la llengua, amb algunes petites concessions a la fonètica local.⁶ L'any 2007 es va publicar la primera descripció gramatical de l'occità de la Vall d'Aran en grafia normativa, i de fet el primer treball amb propostes concretes de fixació i d'elaboració de l'aranès que persegueixen la convergència amb l'occità referencial i —sobretot— amb allò que hauria de ser l'estàndard regional gascó, sense renunciar a les característiques pròpies de les modalitats de la Vall d'Aran (Carrera 2007a). Com que aquí les formes i les estructures bàsiques de l'aranès apareixen sistemàticament al costat de les referencials, tots aquells que s'interessin per l'occità de la Vall d'Aran no només tindran un estri útil per al seu objectiu immediat (el coneixement elemental d'unes varietats gascones molt concretes), sinó que obtindran també una visió més general de l'occità, i podran veure o intuir ràpidament quin paper juga l'aranès en el conjunt de la llengua a propòsit de certes qüestions morfològiques, sintàctiques o lexicals.

La darrera part d'aquest treball és un petit diccionari (si algú s'ho estima més, que en digui *vocabulari*) en què donem els principals equivalents occitans —referencials i aranesos— de més de dues mil cinc-cents formes que no han estat seleccionades a l'atzar, ja que hi ha les paraules més freqüents en català i també alguns dels mots més habituals en els manuals d'aprenentatge o en els lèxics bàsics catalans.⁷ A partir d'aquests milers de mots catalans es trobaran moltes més formes occitanes, ja que —defugint visions monolítiques i reduccionistes— acceptem amb naturalitat que en occità hi pot haver diversos sinònims o geosinònims que poden ser referencials o estàndards i correspondre a una única forma catalana. Qui conegui la realitat occitana ja sabrà que sovint hi ha —per començar— almenys una, dues o fins tres formes sinònimes que tenen una certa difusió en la producció cultural actual, una presència territorial més o menys important

ja hi entendrà *occità referencial general*. Els termes *occitan referencial* (*occità referencial*), *lenga de referència*, *occitan de referència* o *parlar referencial*, ja fan acte de presència en l'article fundacional de Bèc (1972; on es diu que daten de 1968) i reapareixen immediatament en els treballs de Teulat (Teulat 1976a; i també en bona part dels recollits a Teulat 1985). Sobre altres denominacions més o menys equivalents que no han fet tanta fortuna (com *occitan general*, que darrerament ha tornat a prendre vida), vegeu Sumien (2006: 3). Algunes precisions sobre el valor del terme *referencial* en relació amb altres etiquetes de què ara podem prescindir, a Lamuela (1994: 117-118) i Sumien (2006: 24). Sobre algunes qüestions de detall sobre la selecció de les formes de l'occità referencial en aquest treball, vegeu la presentació del diccionari (§ V.2.5). Algunes de les coses que s'hi diuen no només afecten el diccionari, sinó la resta del treball.

6. Les primeres normes ortogràfiques araneses daten de 1982 (Comission 1982). L'any 1999 se'n va publicar una segona versió corregida, amb algunes petites innovacions (Comission 1999). Sobre les concessions a la fonètica local a què fèiem referència, podeu veure Carrera (en premsa).

7. Trobareu més detalls sobre la selecció de les formes en la presentació del diccionari (§ V.2).

i fins i tot un cert pes literari. Al costat d'aquestes formes referencials, en l'occità de la Vall d'Aran també hi ha sovint diverses denominacions per a segons quins referents.

La nostra intenció no és donar tantes equivalències com es pugui entre les dues llengües, ni tampoc resoldre totes les necessitats lexicals imaginables. Ja hi ha obres d'una certa magnitud que fan aquesta funció. Aquí únicament hem mirat de donar les formes bàsiques de l'occità, i hem provat de fer una selecció raonada dels mots que han de figurar com a equivalents principals d'algunes formes catalanes. Més que un substitut d'altres diccionaris, l'inventari lexical d'aquest treball és un instrument per resoldre un cert nombre de necessitats quotidianes, i una petita aportació que —si ho creuen oportú, amb totes les esmenes que calgui— podran prendre en consideració aquells que es dediquen a la codificació de la llengua i a la producció d'obres lexicogràfiques bilingües entre català i occità, sigui en versió general, en versió aranese o —si s'escau— en versió d'estàndard dialectal. No perdem de vista, però, que les dimensions reduïdes del nostre diccionari no deixen de ser importants en el context aranès. No només perquè a la Vall d'Aran les produccions lexicogràfiques que hi ha hagut fins ara no han tingut unes dimensions precisament gegantines, sinó perquè no s'hi ha fet cap selecció de formes de l'occità local partint realment d'uns criteris objectius de codificació lingüística i d'una voluntat veritablement reintegracionista.

En aquest treball no hi ha originalitats. Les formes generals s'escriuen en grafia normativa, i les araneses segueixen els criteris de les *Normes ortogràfiques* de 1999 (respectats en la *Gramàtica aranese*) i les seues concessions gràfiques a la fonètica local. Tot el treball mira de ser coherent amb la tradició normativa occitana que naix en Alibèrt i que arriba fins al Conselh de la Lengua Occitana.⁸ Igualment, mirem de no contradir les decisions de la comissió de lingüistes que actualment forma el Grop de Lingüística Occitana, fins i tot les preses abans que es constituís amb aquest nom, quan el seu objectiu era fixar les formes referencials d'un traductor automàtic en línia de la Generalitat de Catalunya.⁹ Només en algun cas molt concret —en què la normativa no és del tot clara o ferma— fem alguna petita proposta d'esmena gràfica, no pas per desestabilitzar res, sinó per suggerir algun petit retoc a les pràctiques actuals, sense deixar d'assenyalar la solució més difosa o (para)normativa. En el moment que l'occità disposi definitivament d'una autoritat reguladora on hi hagi els millors lingüistes del

8. Les decisions preses pel Conselh de la Lengua Occitana van ser resumides en un número especial de la revista electrònica *Linguistica Occitana* (Sumien 2007).

9. El principal producte d'aquella etapa —a més del traductor— va ser un document electrònic (Carrera 2008a). Les circumstàncies que envolten aquest document es comenten a Carrera (2008b).

país, aquests mateixos lingüistes decidiran si accepten o deixen de banda aquestes propostes.¹⁰

Segur que la principal novetat d'aquest volum és que s'hi exposen sistemàticament les formes i estructures de l'occità referencial i les de l'occità de la Vall d'Aran, les dues varietats amb què un català que s'interessi per la llengua occitana entrarà més fàcilment en contacte. Al llarg de tot aquest treball, doncs, es trobaran sovint entre parèntesis les indicacions *oc. ref.*, *oc. ar.* i *oc.* per fer referència —respectivament— a l'occità referencial, a l'aranès i a les formes comunes a totes dues varietats.¹¹ En la part gramatical podem usar *cat.* per referir-nos a la llengua catalana, en casos en què donem exemples catalans. Quan apareguin transcripcions fonètiques, seguiran les convencions de l'Alfabet Fonètic Internacional.¹² Els topònims occitans de l'Estat francès apareixeran regularment en versió occitana llevat d'alguns pocs casos excepcionals en què usarem la forma tradicional catalana (Montpeller, Marsella, Alvèrnia, Castres, Barceloneta de Provença, Orllac, Perigús...).¹³ En els noms departamentals o de països occitans hem optat per l'adaptació si els elements tenen clars i fàcils equivalents exactes en català, o si l'emmotllament formal era senzill (els Alts Pirineus, les Lanes,

10. Volem agrair molt especialment, per cert, les valuosíssimes observacions i els nombrosos comentaris per a la redacció definitiva d'aquest treball que ens ha fet l'amic Domergue Sumien, un dels millors lingüistes occitans contemporanis, a més de vicepresident i secretari del Conselh de la Lengua Occitana, darrera temptativa que hi ha hagut fins ara de constituir una autoritat normativa per a l'occità des de l'àmbit científic i acadèmic. No és cap exageració dir que els seus nombrosos comentaris i les seues abundants suggerències han estat importantíssimes per a la fesomia final d'aquest treball. Cal agrair també els comentaris i observacions de Jacme Taupiac, un dels lingüistes més dinàmics i productius d'Occitània. En un nivell més tècnic, donem les gràcies a Lourdes Oliveras pels seus consells sobre el contingut i la disposició d'aquest llibre, i a Ramon Badia per la seua infinita paciència i per la seua comprensió durant la gestació d'aquest volum que ara teniu a les mans.

11. Si no usem cap d'aquestes indicacions, també voldrà dir que ens referim tant a l'occità referencial com a l'aranès. Vegeu la secció de la presentació del diccionari dedicada a les marques de varietat lingüística (§ V.4.2).

12. A Carrera (2007a: 42-44) trobareu un inventari dels principals símbols fonètics usats en aquest treball. S'hi especifica també a quines representacions gràfiques catalanes, castellanès, franceses o occitanes dialectals —almenys properes a la Vall d'Aran— fan referència. Com que ja hi apareixen gairebé tots els símbols que usem en aquest volum, només caldrà afegir-ne mitja dotzena: [I], so vocàlic intermediari entre [e] i [i] que podem utilitzar en alguna transcripció del dialecte alvernès; [ ], so anterior semiobert labialitzat com el del francès *peur*; [O], so vocàlic anterior semitancat labialitzat, com el tònic del mot francès *peu*; [ ], vocal central mitjana que més o menys coincideix amb la realització de *a* i *e* àtones en català oriental; [R], so idèntic al que tenen les representacions *r* i *rr* en francès; [ ], so fricatiu faringí sonor que apareix principalment en algunes varietats nord-occitanes com a resultat de -L- intervocàlica.

13. En comptes de *Montpelhièr*, *Marselha*, *Auvèrnhe* o *Auvèrnha*, *Castras*, *Barcilona*, *Orllac*, *Peireguers* o *Periguers*. Apliquem aquest criteri a alguna ciutat del domini francès amb afinitats històriques amb Occitània, com *Peiteu* (i no *Peitieux* ni *Poitiers*). Hem preferit, per cert, usar formes occitanes abans que versions franceses de topònims occitans difoses a casa nostra (*Vichèi* i no *Vichy*; però el departament és *Alta Loira* i no *Naut Léger*).

les Boques del Roine... fins i tot la Petite Gavatxeria; i per contra Charanta, Alièr, i mantenim Tarn e Garona, Òlt e Garona, Dordonha). Els topònims de la Vall d'Aran apareixeran sempre en occità.¹⁴

L'occità és la llengua més semblant al català que existeix, i això és conseqüència del fet que les relacions humanes i culturals entre Occitània i el conjunt de les terres catalanes han estat molt estretes en alguns períodes de la història. Tot i que l'Estat francès no reconeix l'occità com a llengua oficial al seu territori, la llengua d'oc sí que està reconeguda al Principat de Catalunya des del 2006, i ja era oficial a la Vall d'Aran des del 1990. L'occità, doncs, té un reconeixement legal en el marc de l'actual Catalunya administrativa que no té a la major part del seu territori, que és on realment es juga el futur. Un país que clama per mantenir la identitat davant d'una altra cultura amb més suport legal i més mitjans, cal que demostrï que també és capaç de respectar les seues minories. Esperem, doncs, que aquest volum sigui un element més que contribueixi a acostar dos països, dues identitats i dues llengües que sempre han tingut interessos en comú.

14. Contràriament al que passa sovint per les terres occitanes quan s'usa tècnicament una llengua que no és el francès, en les pàgines següents no traduirem a l'occità els noms de lingüistes o d'investigadors que no van signar mai o gairebé mai en occità les seues produccions, o als quals es coneix sobretot amb el nom francès. Podrem fer referència a Loïs Alibèrt, a Pèire Bèc, a Jacme Taupiac o a Robèrt Lafont (per als quals hi ha una sòlida tradició de referir-s'hi amb els noms autènticament occitans), però alhora citarem —si cal— Jean Séguy, Jean-Claude Bouvier o Pierre Bonnaud.

II

LA LLENGUA OCCITANA

APROXIMACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA¹

1. PRESENTACIÓ. EL DOMINI LINGÜÍSTIC OCCITÀ

Quan l'occitanista català Jordi Ventura (1991: 139) parlava d'Occitània, deia que en pocs altres llocs «és possible de veure un exemple més clar d'una civilització ofegada per una altra». La sentència potser és una exageració, però el fet és que fins i tot Robèrt Lafont, un intel·lectual provençal allunyat de Ventura, s'atreveia a catalogar la situació occitana de «génocide culturel» (per exemple Lafont 1971a: 213). Malgrat que la llengua d'oc es parla gairebé en una tercera part de l'Estat francès, el discurs oficial republicà, que només admet l'existència del ciutadà-individu i de l'estat-nació (Lafont 1971b: 20-21), consisteix a proclamar fins i tot davant de les altes instàncies internacionals —com recorda l'occità instal·lat a Austràlia Henri Jeanjean (1990: 199)— que «il n'y a pas de minorités en France».

L'espai de la llengua occitana va dels Pirineus als Alps i de la Mediterrània a l'Atlàntic, i no ha format mai una unitat administrativa. L'antecedent més immediat d'alguna cosa semblant a una unificació política d'aquest territori cal anar-lo a buscar bastant lluny, al segle XIII, en l'època de Pere el Catòlic, pare de Jaume I el Conqueridor. A l'Hexàgon l'occità és una llengua parlada en trenta-nou departaments meridionals. En vint-i-sis és l'única llengua pròpia, en quatre ha estat tradicionalment la majoritària, en tres és parlat a la meitat del territori i encara hi ha sis departaments —entre els quals cal comptar el dels Pirineus Orientals, el de la Catalunya del Nord— que són minoritàriament occitans.² Fora de l'Estat francès l'occità s'usa també a la Vall d'Aran i en

1. Una primera versió d'aquest treball va ser publicada, amb un altre títol, a la revista *Els Marges* (Carrera 2010). L'hem modificat en algunes parts, hi hem corregit alguns petits errors formals i hi hem fet al mateix temps algunes modificacions importants de contingut absolutament necessàries, ja que el document va ser redactat l'any 2008.

2. Sobre els límits entre el domini occità i els dominis del francès (o de la llengua d'oïl) o del francoprovençal, i en general sobre els confins del territori de la llengua d'oc, vegeu a més de la recerca històrica de Tourtoulon i Bringuier (1876) o d'altres treballs sobre el Creixent (en occità *lo Creissant*, espai de transició al francès en la part septentrional del domini, al nord dels dialectes lemosí i alvernès), Ronjat (1980, I : 10-25), Bèc (1977: 13-18), Fontan (1997: 12-21) i sobretot,

catorze valls alpines situades al llarg de la frontera estatal francoitaliana (les *Valadas*), al petit poble de La Gàrdia, a la província de Cosenza (a Calàbria),³ o bé a Sent Eutròpi, un enclavament al departament francès de la Charanta, a pocs quilòmetres de la frontera lingüística que separa la llengua d'oïl i la llengua d'oc. L'occità també ha estat utilitzat en una part important de la zona occidental d'Alemanya, on el van exportar els valdesos. Ronjat (1980, I: 23) encara va poder sentir la llengua occitana en alguns punts de Württemberg, on —per cert— se'n pot resseguir la pista gràcies a l'onomàstica.⁴

Les réfugiés donnèrent à leurs nouveaux établissements les noms de plusieurs villages de leur patrie. Leur langage ne s'est conservé que dans trois de ces villages, où je l'ai trouvé encore parlé en 1909 par une centaine à peine en tout de gens âgés: *Bourcet* ou *Neu-Hengstett*, près d'Alt-Hengstett, à l'E. de Calw; *Pinache* et *Serres* (noms fr.), formant une même paroisse aux environs de Dürmenz, près de la frontière badoise, dans le district de Maulbronn.

Remarquem, d'altra banda, que l'emigració cap a altres continents ha fet que hi hagi hagut colònies occitanes ben lluny del territori constituït de la llengua que han resistit amb més o menys fortuna el pas del temps (Estats Units, Argentina, Mèxic, Quebec...). La diàspora d'occitans ha estat tan important que fins i tot hi va haver aranesos que van anar a parar a Hondures i a les Filipines. En parla Sandaran (1913: 9) en la seua conferència *La Vall d'Aràn i els catalans*:

L'aranès, senyors, es parla al cor de dos països d'idioma castellà. Un d'ells és en una petita regió d'Honduras on fou no poca la sorpresa que tingué un emigrant de la nostra terra que trobant-se en un punt on se creia que ningú l'entendria al

entre altres, l'excel·lent resum de Sumien (2006: 127-139), que redirigeix a una bona colla de treballs amb dades sobre la frontera de la llengua i que conclou que avui encara hi ha una trentena de localitats «mal attribuées le long des limites avec le français, le francoprovençal et le basque». En aquests treballs també es trobarà informació sobre els enclavaments d'altres llengües en el domini occità (com el del lígur a Mònaco o, a l'altre extrem, d'una modalitat de la llengua d'oïl a la Petita Gavatxeria). Per a l'estudi i classificació de les varietats perifèriques occitanes de transició a d'altres llengües o sobre els parlars fronterers d'atribució problemàtica, recomanem també el treball de Sumien (2009: 26-30), on es fa un repàs ràpid però profund —amb indicacions bibliogràfiques incloses— del *creissentés*, del *rumanés* (de Rumans d'Isèra), dels parlars de la *Zona Grisa* (en els confins entre occità i piemontès), del *roiasc* (varietat lígur propera a l'occità que inclou el *brigasc* i que està situada a cavall entre l'Estat francès i Itàlia) o del *mentonasc* (també entre occità i lígur, aquest cop potser amb més elements occidentals), a més del fenolladès i de l'occità monegasc (que no cal confondre amb el *monegasc* estricte, lígur).

3. Sobre La Gàrdia i el *gardiòl*, vegeu per exemple —entre altres— el treball de Kunert (2000) o, sobretot, el document publicat fa poc per l'Ajuntament de La Gàrdia (Comune 2004) sobre l'occità local.

4. Val la pena de fer una passejada pel cementiri vell de *Neuhengstett*, per exemple, per adonar-se del passat occità de la població. Sobre la presència dels valdesos a Alemanya, podeu veure el volum de Lange (1988), on se'n donen dades precises població per població i es recull la literatura científica sobre el tema (Lange 1988: 214-217). Agraïm al professor Tilbert D. Stegmann que ens hagi fet conèixer aquest treball.

parlar l'aranès en família, li succehí que's trobá de colp i volta entre gent amiga, germana, puig que li responía ab sa mateixa llengua. Després va saber que provenien d'una colònia que formaren unes quantes famílies emigrantes araneses que s'havien establert allí des de ja feia gran nombre d'anys; y l'altre en una comarca de Filipines, qual agradable descobriment fou degut a una curiosa circumstància de que sigué testimoni un oncle meu; se trobava ell i uns quants amics aranesos parlant en aranès al voltant d'una taula del cafè de Novetats, quan hagueren d'adonarsen que un senyor desconegut que seia a la mateixa taula no feia més que escoltar la conversa i riure. Al preguntar-li lo extrany de la seva actitud amb una gent desconeguda, els va dir que continuessin enraonant perquè li feien un plaer que ells no's pensaven, tota vegada que'l transportaven al costat de la seva mare, puig que la seva mare, que era del poble (en aquell indret de Filipines), parlava com ells, i que la gent del poble en allà tota parlava aquella llengua

Una de les migracions més importants d'occitans s'ha dirigit cap a la metròpoli francesa, cap a la zona parisenca, on molts *meridionals* han hagut de desplaçar-se a la recerca d'oportunitats o per promocionar-se laboralment. Fora del territori occità, per tant, encara que resulti xocant, el lloc on avui hi ha més occitanoparlants és precisament París. Dupuy (1997: 36) parla d'aquest fet en la seua *Encyclopedie Occitane*:

Le plus important mouvement migratoire est celui des Occitans vers le nord de la France et la région parisienne. Il remonte à la conquête de l'Occitanie mais s'est intensifié surtout à partir du XIXe siècle. Cette émigration massive a vidé l'Occitanie d'une grande partie de sa population active et la prive aussi de son élite.

2. SITUACIÓ LEGAL DE LA LLENGUA OCCITANA

D'ençà de la famosa croada del segle XIII contra els albigesos i de la derrota occitanocatalana de Muret (o *Murèth*, en occità), França —primer com a reialme i després com a república— va anar incorporant al seu domini la major part dels territoris occitans. Niça va ser el darrer trofeu, fa encara no cent cinquanta anys. Abans havien estat annexionats el Bearn (l'any 1620) o el Comtat Venaicin (el 1791). Fins i tot les zones occitanes que avui no pertanyen a l'Hexàgon han patit en un moment o altre —i d'una manera o d'una altra, també— el domini francès⁵ i la influència lingüística francesa, en part per la seua relació constant amb la resta del domini.⁶

5. La Vall d'Aran, per exemple, ha estat ocupada més d'una vegada, i fins ha format part del departament de l'Alta Garona. Sobre aquesta qüestió, vegeu Lladonosa (2001).

6 L'aranès, per exemple, disposa de formes d'origen francès més o menys cèlebres com *pompièr, caièr, estilò, blu, jaune...* Pel que fa a les *Valadas*, reproduïm les paraules de Sumien (2006: 31): «l'influence française a pénétré dans une *partie des Vallées Occitanes* au XVIIe et XVIIIe siècles, lorsque le royaume de France cherchait à contrôler les passages alpins, face à la maison de Savoie». La incorporació tardana de Niça a l'Estat francès, d'altra banda, fa que l'occità local mantingui encara avui «une empreinte de sa longue subordination à l'italien» (Sumien 2006: 31).